

اثر بخشی نمایش فیلم‌های مستند با محتوای سوء مصرف مواد بر نگرش نوجوانان نسبت به اعتیاد

علی نیک‌بخت^۱، بهاره میراحمدی^۲

چکیده

هدف از این پژوهش بررسی تأثیر فیلم‌های مستند (با محتوای سوء مصرف مواد مخدر و روان‌گردان) بر نگرش نوجوانان نسبت به اعتیاد بود. جامعه آماری شامل همه نوجوانان شهر بندرعباس بودند که از میان آن‌ها ۲۰ نفر از طریق نمونه‌گیری در دسترس به عنوان نمونه انتخاب شدند. ابتدا با استفاده از پرسش‌نامه نگرش سنج اعتیاد از کلیه شرکت‌کنندگان پیش‌آزمون گرفته شد، سپس شش کلیپ مستند در خصوص مواد مخدر و روان‌گردان در شش جلسه همراه با پرسش و پاسخ برای شرکت‌کنندگان پخش شد. در پایان شش جلسه، شرکت‌کنندگان مجدداً به پرسش‌نامه نگرش سنج اعتیاد پاسخ دادند. نتایج آزمون t وابسته نشان داد که بین میانگین نمرات پیش‌آزمون و پس‌آزمون شرکت‌کنندگان، تفاوت معنی‌داری وجود دارد. به عبارت دیگر، پس از نمایش فیلم‌های مستند، نگرش شرکت‌کنندگان تغییر پیدا کرد و نگرش آن‌ها تا حد بسیار زیادی نسبت به اعتیاد منفی شد. در مجموع به نظر می‌رسد که نمایش فیلم‌های مستند بر نگرش نوجوانان نسبت به مواد تأثیر دارد و صدا و سیما می‌تواند با نمایش فیلم‌های مستند مناسب، نگرش نوجوانان را به اعتیاد منفی و همچنین نگرش منفی آن‌ها را نسبت به اعتیاد تقویت نماید.

کلیدواژه‌ها: فیلم مستند، نوجوانان، سوء مصرف مواد

۱. نویسنده مسئول: استادیار گروه مشاوره و روان‌شناسی دانشگاه هرمزگان، هرمزگان، ایران. پست الکترونیک:

Nikbakht472@gmail.com

۲. کارشناسی ارشد روان‌شناسی بالینی، مرکز بهداشت و درمان شرکت گاز استان هرمزگان، هرمزگان، ایران

مقدمه

در حال حاضر مسأله موادمخدر شکل مخاطره‌آمیز و کاملاً پیچیده‌ای به خود گرفته و در عین حال گسترش جهانی یافته است. اعتیاد به موادمخدر علاوه بر زیان‌های جدی و خطرناک جسمی از قبیل ابتلا به بیماری‌های عفونی و اگیردار، عوارض و مشکلات عدیده اجتماعی و اقتصادی از قبیل افزایش جرم‌های مرتبط با موادمخدر همچون جنایت و سرقت، فقر و تکدی‌گری و هدر رفتن سرمایه‌های کلان مادی کشورها را به دنبال داشته است (نیک‌بخت، ۱۳۸۴). سوء مصرف موادمخدر و اعتیاد یکی از مشکلات عمده کشورهای در حال توسعه است. از آنجایی که این کشورها دارای جمعیت جوان هستند، بالطبع بیشتر در معرض خطر واقع می‌شوند. جوانان به عنوان عمده‌ترین و مستعدترین گروه، در معرض خطر بیشتری قرار دارند. دامنه تأثیرات اعتیاد از آن رو حائز اهمیت است که عواقب وخیم آن نه تنها فرد معتاد، بلکه معمولاً خانواده، دوستان و همکاران را نیز در معرض خطر قرار خواهد داد (چیریلو، ۱۳۷۸). درمان سوء مصرف مواد، پرهزینه، دشوار و طاقت‌فرسا است. بنابراین پیشگیری از سوء مصرف مواد می‌تواند در جلوگیری از تحمیل هزینه‌های سنگین به اجتماع جلوگیری کند. یکی از شیوه‌های مهم پیشگیری از اعتیاد آگاه کردن اقشار مختلف مردم از خطرات و مضرات سوء مصرف مواد است (طارمیان، ۱۳۸۰).

بنا به نظر بوتوین و کانتر^۱ (۲۰۰۰) درمان اعتیاد و شکستن چرخه معیوب آن گران و دشوار است و سیستم درمانی جامعی با رویکردهای مختلف دارودرمانی، روان‌درمانی، بازپروری و بازتوانی را می‌طلبد. در چنین شرایطی پیشگیری به طور منطقی جایگزین درمان می‌شود. هدف از پیشگیری به تأخیر انداختن یا جلوگیری از شروع استفاده از موادمخدر در جامعه است. به این ترتیب پیشگیری مانع از ابتلای افراد جامعه به سوء مصرف مواد، ایدز و بیماری‌های دیگر می‌شود. پیشگیری همچنین از کاهش بازدهی در محیط کار، وقوع جرم و جنایت و در معرض خطر قرار گرفتن نسل بعدی جلوگیری می‌کند. یکی از روش‌های پیشگیرانه در برابر مصرف موادمخدر، آگاه‌سازی افراد در مورد خطرهای و مضرات موادمخدر، اصلاح و تغییر نگرش افراد از نگرش مثبت به نگرش منفی به اعتیاد،

معتاد و مواد مخدر است.

طی سال‌های اخیر رویکرد شناختی در حوزه آسیب‌شناسی روانی و به ویژه اعتیاد و سوء مصرف مواد تبیین‌های قابل توجه و دارای پشتوانه پژوهشی را ارائه داده است (هسلبروک، هسلبروک و اپشتاین^۱، ۱۹۹۸، سایتی^۲، ۱۹۹۹). اشاره به عنصر شناختی در حوزه اعتیاد و سوء مصرف مواد، تأکید بر فرایندهای ذهنی پنهان است که توسط اصطلاحات گوناگون نظیر گرایشات، انتظارات، باورها، نگرش‌ها و طرحواره‌ها توصیف می‌شود. نکته حائز اهمیت این است که سازه‌های شناختی و اجتماعی نظیر نگرش‌ها با رفتار رابطه دارند. به عبارت دیگر، در صورتی که فرد نسبت به موضوع خاصی دارای نگرش پایدار، برجسته، نیرومند و مبتنی بر استدلال باشد با احتمال خیلی زیاد مرتکب رفتاری می‌شود که با نگرش مذکور رابطه بالایی داشته باشد (تیلور، پیلاو سیرز^۳، ۲۰۰۰، بارون و برن^۴، ۲۰۰۰؛ برم و کازینس^۵، ۱۹۹۹). بنابراین ارزیابی مثبت و منفی مصرف مواد مخدر، عنصر محوری در شناخت علت گرایش جوانان و نوجوانان به مواد است. این نوع ارزیابی‌ها به طور خواسته یا ناخواسته تحت تأثیر نگرش افراد نسبت به مواد مخدر و پیامدهای آن است (بیت مارون، آستین، فیشاف، پالمگرن و جاکوب-کوادل^۶، ۱۹۹۴).

یکی از مهم‌ترین راهبردها در پیشگیری از اعتیاد تغییر نگرش‌های مثبت و تثبیت نگرش‌های منفی نسبت به مصرف مواد مخدر است. نگرش یعنی باورهای فرد در مورد نتیجه و عاقبت هر کار و ارزشی که فرد برای این نتیجه قائل است. نگرش‌ها دلایل منطقی بروز رفتارهای هر فرد خاص هستند. عوامل بسیاری بر نگرش افراد تأثیر می‌گذارند. یکی از این عوامل دانش و اطلاعات فرد در حوزه‌های مختلف است. لذا طبق مطالعات صورت گرفته مشخص شده است افرادی که نسبت به مواد مخدر نگرش‌ها و باورهای مثبت دارند، احتمال مصرف و اعتیادشان بیشتر از کسانی است که نگرش‌های منفی یا خنثی دارند. بر

1. Hesselbrock & Epstein
2. Sayette
3. Taylor, Peplau & Cears
4. Baron & Byrne

5. Brehm & Kassins
6. Beythe-Maroon, Austin, Fischhoff,
Palmgren & Jacobs-Quadtel

همین اساس، تغییر نگرش‌ها از خنثی به منفی آسان‌تر از تغییر نگرش‌ها از مثبت به منفی است. به همین دلیل افرادی که سیگاری نیستند بیشتر از سیگاری‌ها به مضرات سیگار توجه دارند (عبداله پورچناری و گلزاری، ۱۳۸۷).

رسانه‌های جمعی تأثیر بسیار قوی بر تمام جنبه‌های زندگی اجتماعی دارند. استفاده مناسب و خلاقانه از آن‌ها می‌تواند موجب شود که مردم استفاده‌کنندگانی فعال باشند تا منفعل. تلویزیون به عنوان یک رسانه جمعی به طور همزمان سه نقش اطلاع‌رسانی، سرگرمی و آموزش را ایفا می‌کند و به طور محسوس و نامحسوس بر اذهان عمومی مؤثر است. این رسانه جمعی ابزار اصلی است که کودکان، نوجوانان و جوانان از طریق آن رفتارهای مناسب را فرا می‌گیرند. خانواده‌ها و جوانان از بسیاری از پیامدهای معضلات اجتماعی توسط این رسانه جمعی آگاه می‌شوند (میرساردو، ۱۳۸۷). ارزیابی‌ها نشان داده‌اند که رویکرد توزیع و پخش اطلاعات، دانش مردم را نسبت به عواقب منفی مصرف مواد مخدر افزایش می‌دهد و امکان دارد که نگرش و طرز فکر عمومی را در امر مبارزه با مواد مخدر تغییر دهد؛ اما نمونه‌هایی نیز وجود دارند که در تضاد با آن هستند. مطالعات جدید نشان داده است برنامه‌های رسانه‌ای که صرفاً و تنها با توزیع و پخش اطلاعات انجام می‌گیرند اگرچه در کوتاه مدت موفق بوده‌اند، اما تأثیری در رفتارهای بعدی و دراز مدت افراد ندارند. به همین دلیل، همه در این موضوع توافق نظر دارند که توزیع و پخش اطلاعات لازم است اما شرط کافی برای یک برنامه پیشگیری اولیه موفق نیست (فریدمن و گلاسمن، ۲۰۰۰). در نظرسنجی از مردم تهران درباره سریال مسافر که توسط قره شیخلو (۱۳۸۰) انجام گرفت، ۵۷ درصد از پاسخ‌گویان معتقد بودند که پخش این گونه سریال‌ها در آگاهی دادن به جامعه و ترغیب معتادان به ترک اعتیاد مؤثر است. در قالب رویکرد نشر اطلاعات، ضبط ویدیویی افراد مبتلا و پخش اعترافات آنان بین افراد در معرض خطر ابتلا، نتایج مطلوبی را در ایجاد انگیزش برای اجتناب از مواد مخدر دارد (امانز، گلاسگو و مارکوس، ۱۹۹۵). در تحقیقی که توسط حاجیان مطلق و همکاران (۱۳۸۳) در خصوص بررسی آگاهی و نگرش دانش‌آموزان دبیرستانی در خصوص ایدز انجام شد، نتایج نشان

داد که در ۸۴/۳ درصد موارد اطلاعات دانش‌آموزان در رابطه با ایدز از طریق تلویزیون و تنها در ۱۵/۵ درصد موارد از طریق متون درسی کسب شده بود. در پژوهش دیگری که توسط بهجتی و آیت‌اللهی (۱۳۸۴) در خصوص میزان آگاهی دانش‌آموزان سال آخر دبیرستان‌های شهر یزد از بیماری ایدز انجام شد، نتایج نشان داد که بیشترین منبع اطلاعاتی مورد استفاده دانش‌آموزان تلویزیون بوده است. همچنین، زاده‌باقری و همکاران (۱۳۸۴) در پژوهشی با عنوان علل گرایش و روش‌های پیشگیری از استعمال مواد مخدر در کهکیلویه و بویر احمد، به این نتیجه رسیدند که از دیدگاه سوء مصرف کنندگان مواد، مهم‌ترین روش موثر آموزشی، آموزش عمومی مردم از طریق رسانه‌ها (۳۳/۶ درصد) و بهترین نوع آموزش، رادیو و تلویزیون (۴۵/۴ درصد) بوده است. پژوهشی در خصوص تأثیر نمایش فیلم و مطالعه کتاب بر نگرش دانشجویان شهر زاهدان نسبت به ایدز انجام شد. نتایج نشان داد که نمایش فیلم تأثیرات مثبت بیشتری بر نگرش دانشجویان دارد (کرمان سراوی، امانی، نادری‌فر و شفیعی، ۲۰۱۳). از آنجایی که اکثر مبتلایان به سوء مصرف مواد مدعی‌اند که از عوارض و مخاطرات مواد آگاهی نداشته‌اند، لازم است دستگاه‌های مختلف کشور جهت حفظ منافع ملی کشور اقدام به آگاهی‌دادن به اقشار مختلف جامعه نمایند. در این میان با توجه به نفوذ تلویزیون در همه خانواده‌ها و با توجه به این که یکی از رسالت‌های صدا و سیما پیشگیری از معضلات اجتماعی و حفظ منافع ملی است؛ برنامه‌های جذاب تلویزیونی می‌توانند نقش مؤثری در پیشگیری از این گونه معضلات و آگاه نمودن مردم داشته باشند. از همین رو صدا و سیما کم و بیش با ساخت برنامه‌های مختلف تلویزیونی سعی دارد این معضل بزرگ را به جامعه، والدین و جوانان و نوجوانان و حتی کودکان بشناساند. با توجه به تمهیدات یاد شده سوال اصلی پژوهش حاضر این بود که آیا نمایش فیلم مستند با محتوای سوء مصرف و وابستگی به مواد بر نگرش منفی جوانان نسبت به اعتیاد تأثیر دارد؟

روش

جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری

این تحقیق از نوع شبه‌آزمایشی با پیش‌آزمون و پس‌آزمون و بدون گروه کنترل بود. جامعه آماری پژوهش کلیه نوجوانان بین ۱۴ تا ۲۲ سال شهر بندرعباس بودند که به روش نمونه‌گیری در دسترس ۲۰ نفر از آن‌ها انتخاب شدند. روش نمونه‌گیری به این ترتیب بود که پژوهش‌گران در مرکز شهر بندرعباس (نزدیک به محل انجام پژوهش) از نوجوانانی که در بوستان و مراکز فرهنگی حضور داشتند، خواستند تا در صورت تمایل، فیلم و کلیپ‌هایی در خصوص مواد مخدر و اعتیاد تماشا نمایند. پس از حضور در محل مورد نظر، از شرکت‌کنندگان مصاحبه اولیه‌ای به عمل می‌آمد و در صورت جلب موافقت آنان، و با توجه به ملاک‌های ورود (سن بین ۱۴ تا ۲۲ سال، عدم اعتیاد به مواد مخدر، تحصیلات حداقل پنجم ابتدایی) در پژوهش شرکت می‌کردند. پس از انتخاب نمونه، ابتدا از شرکت‌کنندگان با استفاده از نگرش سنج اعتیاد، پیش‌آزمون گرفته شد و نمرات آن‌ها ثبت گردید. سپس در طی شش جلسه، شش کلیپ مستند در خصوص عواقب و مضرات مواد روان‌گردان که توسط صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران تهیه شده و قبلاً در قالب برنامه‌های مختلف از قبیل شوک پخش شده بود، برای شرکت‌کنندگان پخش شد. در هر جلسه پس از پخش کلیپ مستند، محقق به پرسش‌های شرکت‌کنندگان در پژوهش در خصوص اعتیاد و اثرات مواد روان‌گردان پاسخ می‌داد. پس از پایان جلسه ششم، پس‌آزمون اجرا شد و از شرکت‌کنندگان خواسته شد، مجدداً به سؤالات پرسش‌نامه پاسخ دهند.

ابزار

پرسش‌نامه نگرش سنج اعتیاد: این ابزار خود گزارش‌دهی توسط نظری (۱۳۸۰) ساخته شده و دارای ۳۲ سؤال است. پاسخدهی به آن در قالب طیف لیکرت است. در مورد ماده‌های مساعد یا نگرش مثبت به اعتیاد به هر یک از پاسخ‌های "کاملاً موافقم، موافقم، نظری ندارم، مخالفم، کاملاً مخالفم" به ترتیب نمره‌های ۱، ۲، ۳، ۴، ۵ داده می‌شود و در مورد ماده‌های

نامساعد یا نگرش منفی به اعتیاد، نمره گذاری به ترتیب معکوس انجام می‌شود. بنابراین دامنه نمرات فرد در این پرسش‌نامه بین ۳۲ تا ۱۶۰ در نوسان خواهد بود. کسب نمره بالاتر نشانگر نگرش مساعد و مطلوب نسبت به اعتیاد و مصرف مواد مخدر است. خصوصیات روانسنجی این پرسش‌نامه مطلوب گزارش شده است (نظری، ۱۳۸۰).

یافته‌ها

شرکت کنندگان در پژوهش حاضر ۲۰ نفر بودند که دامنه سنی آن‌ها بین ۱۶ تا ۲۱ سال با میانگین ۱۹ و انحراف استاندارد ۱/۰۶ بود. میانگین و انحراف استاندارد نتایج پیش‌آزمون و پس‌آزمون در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱: میانگین و انحراف استاندارد نگرش سنج اعتیاد در پیش‌آزمون و پس‌آزمون

میانگین	انحراف استاندارد	
۱۳۸/۷۰	۱۴/۷۷	پیش‌آزمون
۴۲/۵۵	۴/۷۰	پس‌آزمون

۱۸۳

سال ۵، شماره ۱۸، تابستان ۱۳۹۷
Vol. 5, No. 18, Summer 2018

براساس جدول ۱ میانگین نمرات پیش‌آزمون از نمرات پس‌آزمون بیشتر است و می‌تواند نشان دهنده تأثیر مداخله باشد. همان‌طور که جدول ۱ نشان می‌دهد، میانگین نمرات شرکت کنندگان در پژوهش در مرحله پیش‌آزمون حدود ۱۳۸ و در مرحله پس‌آزمون ۴۲ است. قبل از انجام آزمون t، فرض نرمال بودن بررسی و نتایج نشان داد که توزیع نرمال است.

جدول ۲: نتایج آزمون t وابسته

تفاوت میانگین	انحراف استاندارد	خطای استاندارد میانگین	T	df	معنی داری
۹۶/۱۵	۱۵/۴۱	۳/۴۴	۲۷/۸۹	۱۹	۰/۰۰۰۱

همان‌طور که نتایج جدول ۲ نشان می‌دهد، اختلاف میانگین نمرات پیش‌آزمون و پس‌آزمون در سطح ۰/۰۰۰۱ معنی دار است.

بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که بین نگرش جوانان نسبت به مواد و اعتیاد، در مرحله پیش‌آزمون و مرحله پس‌آزمون تفاوت معناداری وجود دارد. به عبارت دیگر، نمایش فیلم‌های مستند با محتوای سوء مصرف مواد، توانسته است نگرش جوانان شرکت‌کننده در پژوهش را تغییر دهد.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از این پژوهش بررسی تأثیر فیلم‌های مستند با محتوای اعتیاد و مواد روان‌گردان بر نگرش به مواد در نوجوانان شهر بندرعباس بود. براساس نتایج به دست آمده، نمایش این گونه فیلم‌ها تأثیر مثبتی بر نگرش منفی جوانان نسبت به اعتیاد و مواد روان‌گردان دارد. نتایج نشان داد که پس از تماشای فیلم‌ها و کلیپ‌های مستند، نگرش شرکت‌کنندگان نسبت به اعتیاد و مواد روان‌گردان تغییر زیادی پیدا کرد و نگرش آن‌ها نسبت به مواد روان‌گردان تا حد زیادی منفی شد. در همین راستا، نتایج پژوهش حاضر با نتایج دیگر تحقیقات در خصوص تأثیر فیلم و برنامه‌های تلویزیون بر بیماری ایدز و اعتیاد همخوانی دارد. به عبارتی نتایج پژوهش حاضر با نتایج تحقیق کرمان سراوی و همکاران (۲۰۱۳) مبنی بر این که مشاهده فیلم نسبت به مطالعه کتاب تأثیرات بیشتری بر نگرش دانشجویان نسبت به ایدز دارد همخوانی دارد. همچنین با نتایج تحقیق بهجتی و آیت‌اللهی (۱۳۸۴) مبنی بر این که بیشترین منبع اطلاعاتی دانش‌آموزان در خصوص ایدز تلویزیون بوده است، همسو است. نتایج پژوهش حاضر با یافته‌های زاده‌باقری و همکاران (۱۳۸۴) و قره‌شیخلو (۱۳۸۰) نیز همخوان است. زاده‌باقری و همکاران (۱۳۸۴) گزارش کرده‌اند که از دید سوء مصرف کنندگان مواد، بهترین روش آموزش پیشگیری از مصرف مواد، تلویزیون است. قره‌شیخلو (۱۳۸۰) در نظرسنجی از مردم شهر تهران گزارش کرده است که ۵۷ درصد از پاسخ‌گویان معتقد بودند پخش فیلم‌هایی با محتوای اعتیاد، بر نگرش منفی جوانان نسبت به مواد تأثیر دارد.

در خصوص اینکه چگونه و طی چه فرایندی مشاهده فیلم‌های مستند بر نگرش منفی افراد از مواد روان‌گردان تأثیر می‌گذارد، برخی تحقیقات بر نقش عبرت‌آموزی و مقایسه

با افراد پایین تر از خود تأکید دارند. افرادی که در زندگی شکست‌هایی را تجربه کرده‌اند، چنانچه موضوع مقایسه قرار گیرند، می‌توانند رفتارهای پیشگیرانه را در دیگران تقویت کنند و نوعی عبرت برای دیگران باشند (لاک و وود^۱، ۲۰۰۰). برخی از روان‌شناسان بر ترکیب همزمان دو منبع مقایسه اجتماعی و نتایج اجتماعی آن تأکید کرده‌اند؛ به گونه‌ای که افرادی که موضوع مقایسه اجتماعی ما قرار می‌گیرند همزمان می‌توانند نتایج و بازخوردهایی را برای اصلاح رفتار ما بدهند (یونسی و محمدی، ۱۳۸۵). روان‌شناسانی مانند بندورا بر نقش یادگیری مشاهده‌ای اجتنابی در اکتساب الگوهای رفتاری تأکید دارند. در این حالت، کسانی که در سطح پایین تر از ما قرار دارند می‌توانند در فرایند یادگیری مشاهده‌ای جهت رفتار اجتنابی (دوری از مصرف مواد روان‌گردان) ما را تحت تأثیر قرار دهند (یونسی و محمدی، ۱۳۸۵). پژوهش‌ها نشان داده است که دانشجویان دارای نگرش مثبت به اعتیاد و مصرف مواد، عملکرد ضعیف‌تری دارند (رضایی، جهانگیرپور، موسوی و موسوی ۱۳۹۳). در تبیین اینکه چگونه مصرف مواد با پیامد تحصیلی ضعیف تر ارتباط دارد، دو مکانیسم اصلی توسط کینگ، میهان، تریم و چاسین^۲ (۲۰۰۶) شرح داده شده است. اول آنکه مصرف مواد ممکن است به ظرفیت شناختی (توجه و حافظه کاری) فرد آسیب برساند و به نوبه خود، پیشرفت آموزشی را تقلیل داده و عملکرد تحصیلی را مختل نماید. دوم اینکه مصرف دارو و الکل می‌تواند به همراهی با گروه‌های همسال دارای رفتار ضداجتماعی منجر شود و بدین ترتیب از اشتغال فرد به فعالیت‌های درسی بکاهد و سایر مشکلات رفتاری و اجتماعی را افزایش دهد. بنابراین به نظر می‌رسد اصلاح نگرش‌های غلطی نظیر این که "مواد وسیله خوبی برای فراموشی مشکلات است و موجب افزایش حافظه و توجه می‌شود"، و یا "استفاده از مواد مخدر آرامش‌بخش است" طی اجرای یک یا چند برنامه در هر سال تحصیلی می‌تواند در پیشگیری از ایجاد نگرش مثبت مؤثر باشد.

براساس یافته‌های این تحقیق و تحقیقات مشابه، می‌توان نتیجه گرفت که برنامه‌هایی که تلویزیون در خصوص عوارض و عواقب سوء مصرف مواد روان‌گردان و اعتیاد پخش

می‌کند، می‌تواند تأثیرات زیادی بر ایجاد نگرش منفی بینندگان داشته باشد. برنامه‌های مستند که مستقیماً به زندگی معنادار پرداخته و عواقب مصرف روان‌گردان را از زبان خود آنان بیان می‌کند تأثیر زیادی در ایجاد نگرش منفی نسبت به مصرف مواد دارد. بنابراین می‌توان برای گروه‌های در معرض خطر مانند دانش‌آموزان و جوانان این گونه برنامه‌های مستند را جهت پیشگیری همراه با پرسش و پاسخ نمایش داد.

این پژوهش، مانند بسیاری از پژوهش‌های دیگر، دارای چند محدودیت بود. یکی از محدودیت‌ها نمونه نسبتاً کم پژوهش بود که تعمیم نتایج را با مشکل مواجه می‌سازد. محدودیت دوم عدم امکان استفاده از شیوه نمونه‌گیری تصادفی بود و نمونه از منطقه مرکزی شهر انتخاب شده بود. پیشنهاد می‌شود که در پژوهش‌های آتی، از حجم نمونه بیشتری استفاده شود. همچنین می‌توان این گونه تغییر نگرش را در مدارس و محیط‌های دیگر نیز اجرا کرد.

منابع

- بهجتی، مصطفی و آیت‌اللهی، جمشید (۱۳۸۴). میزان آگاهی دانش‌آموزان سال آخر دبیرستان‌های شهر یزد از بیماری ایدز. *مجله بیماری‌های کودکان ایران*، ۱۵ (۴)، ۳۲۶-۳۲۱
- چیریلو، استفانو (۱۳۷۸). *اعتیاد به مواد مخدر در آینه روابط خانوادگی*، ترجمه سعید پیر مرادی، تهران: نشر همام.
- حاجیان مطلق، ناصر؛ فرشی، سوسن؛ عبدالهی، عشرت؛ ارونتاج، علی؛ کردستانی، آزاده، احمدی یزدی، سیروس؛ خرمی بنارکی، آناهیتا؛ اسدی، علی، کیان پیشه، معصومه؛ بیات، رزاق و نورمانی، محمدرضا (۱۳۸۳). *بررسی آگاهی و نگرش دانش‌آموزان دبیرستانی از بیماری ایدز در ساوجبلاغ*. *مجله دانشگاه علوم پزشکی ایران*، ۱۱ (۴۱)، ۴۰۱-۳۹۳.
- رضایی، سجاده؛ جهانگیر پور، مهسا؛ موسوی، سید ولی الله و موسوی، سید حشمت الله (۱۳۹۳). *نقش میانجی ویژگی شخصیتی وظیفه‌شناسی در رابطه بین گرایش به اعتیاد و عملکرد تحصیلی*. *فصلنامه اعتیاد پژوهی*، ۸ (۳۰)، ۶۸-۵۳.
- زاده باقری، قادر؛ افشون، اسفندیار؛ توفیقیان، عبدالرحمان؛ عباسی، علی؛ کامکار، علی؛ ترابی، مهین و ملک‌زاده، جانمحمد (۱۳۸۴). *علل گرایش و روش‌های پیشگیری از استعمال مواد مخدر در استان کهگیلویه و بویراحمد*. *فصلنامه ارمغان دانش*، ۱۰ (۴۰)، ۸۱-۷۱

طارمیان، فرهاد (۱۳۸۰). بررسی مقدماتی اثربخشی برنامه آموزش مهارت‌های زندگی به منظور پیشگیری از سوء مصرف مواد مخدر در دانش آموزان سال اول راهنمایی. دفتر پیشگیری از سوء مصرف مواد مخدر آموزش و پرورش.

عبدالله پورچناری، مرتضی و گلزاری، محمود (۱۳۸۷). اثربخشی آموزش مهارت‌های زندگی بر تغییر نگرش دانش آموزان پسر مقطع دبیرستان شهر سیرجان نسبت به سوء مصرف مواد مخدر. فصلنامه اعتیاد پژوهی، ۲ (۸)، ۳۳-۵۴

قره شیخلو، فاطمه (۱۳۸۰). نظرخواهی از مردم ساکن تهران در باره مجموعه تلویزیونی مسافر، مرکز تحقیقات مطالعات و سنجش برنامه‌ای صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران، ۷ (۴)، ۲۴-۱۴.

میرساردو، طاهره (۱۳۸۷). تصویر معنادان در سریال‌های تلویزیونی ایرانی در سال ۱۳۸۵. پژوهش‌نامه علوم اجتماعی، ۲ (۴)، ۳۸-۵۶.

نظری، محمدعلی (۱۳۸۰). بررسی نقش تبلیغات در تغییر نگرش دانش آموزان منطقه ۱۶ تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، چاپ نشده، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی

نیک‌بخت، علی (۱۳۸۴). اختلالات شخصیت و هوش هیجانی در سوء مصرف کنندگان مواد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، چاپ نشده، دانشگاه شیراز

یونسی، سید جلال و محمدی، محمدرضا (۱۳۸۵). استفاده از رویکرد نشر اطلاعات در برنامه‌های پیشگیری از اعتیاد در میان جوانان. روانشناسی بالینی و شخصیت، ۱۳ (۱۶)، ۱۰-۱.

Baron, R. A., & Byrne, D. (2000). *Social Psychology*. Mass achusetts: Allyn & Bacon. Bennett, L. A., & Wolin, S. J. (1990). Family culture and alcoholism transmission. In R. L. Collins, K. E. Leonard, & J. S. Searles (Eds.), *Alcohol and the family: research and clinical perspectives*. New York: Guilford press.

Beythe-Maroon, R., Austin, L., Fischhoff, B., Palmgren, C., & Jacobs-Quadtel, M. (1994). Percieved consequences of risky behaviors, adults and adolescents. *Developmental Psychology*, 29, (3), 549-563

Botvin, G. J. Kantor, L. W. (2000). Preventing alcohol and tobacco use through life skill training. *Journal of alcohol research & health*, 24(4), 10-21.

Brehm, S., & Kassins, S (1999). *Social Psychology*. Houghton Mifflin Company

Emmons, K; Glasgow, R. E; Marcus, B (1995). *Motivation for change across behavioral risk factors*. Symposium presented at the sixteenth Annual scientific sessions of the society of behavioral medicine, Sandi ego

- Friedman, A & Glassman, B. A. (2000). Family risk factors for drug abuse: A longitudinal study of an African American urban community sample. *Journal of substance abuse treatment*, 18(3), 267-275.
- Hesselbrock, M. N; Hesselbrock, V. M., & Epstein, E. E. (1998). *Theories of etiology of alcohol and other drug use disorders*. In B.S. McCrady & E.E. Kermansaravi, F., Emani, M., Naderifar & Shafiee, SH (2013). The effect of education with film display and educational booklets on knowledge and attitude of girl students towards AIDS. *Journal of Research & Health*, 3(1), 278-285.
- King, K.M., Meehan, B.T., Trim, R.S., Chassin, L. (2006). Substance use and academic outcomes: Synthesizing findings and future directions. *Addiction*, 101(12), 1688-1689.
- Lockwood. P. (2000). Could it happen to you? Predicting the impact of downward comparisons on the self. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82(3), 343-358
- Sayette, M.A. (1999). *Cognitive theory and research*. In K. Leonard & H. Blane (Eds.), *Psychological theories of drinking and alcoholism* (2nd ed., pp. 247-291). New York: Guilford
- Taylor, S. E., Peplau, L. A., & Sears, O. D. (2000). *Social psychology* (10th ed.). Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall Inc.